

סנהדרין צט

שווערד

1. מרגליות היב

א. והיינו דא"ל ההוא מינא...ראה לעיל צ"ז א אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב והבאתי באות ז שם דישנן שתי דרכים לגאולה, א, בדור שיהיו ישראל זכאים, ב' אפי' אם לא יהיו זכאים אך ברשעת הגוים תתמלא סאתם וממילא יושעו יהודה וירושלם, והנה האי צדוקי לגלג באמרו אימתי אתי משיח אחרי שלפי דבריכם אין הדבר תלוי אלא בתשובה שיהיו כל ישראל זכאים וזהו לדעתו רחוק ממציאאות, על זה ענה ר"א לכי חפאי לכו השוכא כו' כאשר גויי הארצות ירדו לשפל המדריגה אז אפילו אם לא יהיו ישראל כדאים עכ"ז כבודו עליהם יראה.

• ספר פרי צדיק - #16

2. חדושי הר"ן על סנהדרין דף צט ע/א

תניא ר' אליעזר אומר ימות המשיח לישראל ארבעים שנה. אין כוונת ר"א למעט בכבודן של ישראל אלא להרבותו לפי שידוע הוא שימות המשיח הם מדרגה לתחיית המתים וסובר שאחר מ' שנה לימות המשיח יהיה זמן תחיית המתים ואיכא מ"ד שבעים ואיכא מ"ד ארבע מאות שנה, וכן ר' הלל שהיה אומר אין משיח לישראל לא היה בדעתו שיהיו ישראל באבלן בגולה ויהיו אובדין בכותים ח"ו לאותו צדיק שהרי התורה הבטיחה והעידה שנא' ושב וקבצך מן העמים וישבו בארץ וירשוה וכל הפרשה כולה מפורשת בפרשת אתם נצבים ובפ' האזינו, אלא ר' הלל מקצר בימות המשיח לומר שלא יהיו צריכין למלך המשיח לכבוש האומות אלא מיד בצאתם מן הגלות כבוד ה' יראה עליהם ויחיו המתים ויהנו מזיו השכינה, והיינו דאמרינן (צ"ח ב') דלא איברי עלמא אלא לדוד שהטובה של עוה"ז היתה בימי דוד ושמואל אמר בימי משה כלומר שימי משה היו טובים מהם, וכמו כן מי שאמר שכבר אכלוהו בימי חזקיהו ר"ל שעיקר הטובה הגופנית היתה בימי חזקיהו, וכבר נדחו דברי ר' הלל מן הכתוב גילי מאוד בת ציון וגו' הנה מלכך יבא לך וגו' וזה היה בזמן בית שני וזכריה הי' מביטח לישראל על מלך המשיח שיגלה במהרה בימינו:

3. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שנו

...אם כן מי שמפקפק על הגאולה הלז הרי כופר בעיקר האמנת התורה והנביאים.
והנה ר' הלל בפ' חלק צ"ט ע"א אמר אין משיח לישראל פירש"י אלא הקב"ה בעצמו יגאלם בלי שליח ופי' זה מוכרח הוא דאל"ה אדמקשה לי רב יוסף מעני רוכב על החמור דיש לדחות דקאי על נחמי" כמ"ש רמב"ן סוף פי' שיר השירים ולא דחאו מדברי זכרי' שיצאו מים חיים מבית ה' וראיה זו כ' הרא"ב בע סוף זכרי' ע"ש אע"כ מזה אין ראיה דודאי גם לר' הלל יש גאולה אלא שאין משיח מלך וגם בזה לית הלכתא כוותי' והאומר אין משיח וקים לי' כרבי הלל הרי הוא כופר בכלל התורה דכילי אחרי רבים להטות כיון שרבו עליו חכמי ישראל ואמרו דלא כוותי' שוב אין אדם ראוי' להמשך אחריו כמו ע"ד משל במקומו של ר"א הי' כורתים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל לצורך מילה ואחר דאיפסקא הלכתא ע"פ רבי' מחכמי ישראל דלא כוותי' העושה כן בשבת בעדים והתרא' סקול יסקל ולא מצי למימר קים לי כר"א. והא דתנא' במס' עדיות למה נישנו דברי היחיד ע"ש מילתא אחריתי כמובן ואין להאריך ועכ"פ הגאולה וביאת המשיח איננה עיקר אבל מי שאינו מודה בו כופר בעיקר של האמנת התורה ודברי נביאים...

4. רמב"ם הלכות תשובה פרק ח הלכה ז

וכמה כמה דוד והתאוה לחיי העולם הבא שנאמר לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים, כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו, ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון... אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך.

5. כסף משנה הלכות תשובה פרק ח הלכה ז

אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרא דרבי חייא בר אבא פרק במה אשה יוצאה (שבת ס"ג). ודע דמשמע התם דהא דרבי חייא בר אבא פליגא אדשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, ורבינו כתב כאן הא דרבי חייא בר אבא בפרק שאחר זה וגם בפרק י"ב מהלכות מלכים כתב לדשמואל וצ"ע:

6. לחם משנה הלכות תשובה פרק ח הלכה ז

אמרו חכמים כל הנביאים כולן וכו'. יש כאן תימה דפרק חלק (דף צ"ט א) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה

לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד וכן הובא זה בברכות פרק אין עומדין (דף ל"ד ב) ועוד בפרק חלק (דף צ"א ב) אמרו רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו' וכתוב והיה אור וכו' לא קשיא כאן לעולם הזה כאן לימות המשיח +גרסתינו כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא ונראה שגירסא אחרת נזדמנה למחבר בתרומתו ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו' מאי איכא למימר אידי ואידי וכו' וכן הובא זה בפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח א) אם כן משמע ודאי מכל האי דפליגי מאן דאמר כל הנביאים לא נבאו וכו' למ"ד אין בין העולם הזה וכו' דלמ"ד אין בין העולם הזה וכו' משמע שסובר דהנביאים נתנבאו לעולם הבא וא"כ איך פסק רבינו כרתתי כאן פסק כמ"ד כל הנביאים וכו' ובסוף פרק תשיעי כתב **וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כו'** וכן בהלכות מלכים בסופו בפרק י"ב אל יעלה על לב שבימות המשיח וכו' ואמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ועוד קשה דבשבת פרק במה אשה אמרו (בדף ס"ג א) במשנה לא יצא האיש לא בסיף ולא בקשת וכו' ואם יצא חייב טהא ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינו אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם וכו'. ובגמרא אמרו שם לר' אליעזר דאמר דתכשיטין הן למה הן בטילין לימות המשיח ואמרו בגמרא דהיינו דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו' והוא כמאן דאמר כל הנביאים לא נתנבאו וכו' ואיכא דאמר שם דר' אליעזר אתי כשמואל אבל רבנן דאמרי בטילין על כרחין אתו דלא כשמואל וא"כ רבינו שפסק בהלכות שבת פרק י"ט כחכמים איך פסק כשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. **ונראה דרבינו ודאי פסק דלא כשמואל מטעמא דפרישית דאתי דלא כרבנן אלא שהוא מפרש שמי שאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו' סובר שכל הדברים המחודשים שיהיו בעולם כלומר שאין בהם הפך מנהג העולם כמו ביטול החרבות והרמחים שאין זה הפך הטבע אבל שאר הנבואות הדומות לזה הם לימות המשיח, אבל שמואל סובר שאין שום חידוש כלל הפך מנהג העולם ולא במנהג העולם ואפילו עניות ועשירות דהוי מנהג העולם דהא שמואל מקרא דלא יחדל אביון מייתי ראייה משמע דאית ליה דבימות המשיח איכא עניות ואע"ג דאם לא היה עניות אין זה הפך הטבע אלא מפני שהוא שלא כמנהג ובימות המשיח אין שום חידוש כלל כי אם שעבוד מלכיות בלבד. ואמר רבינו ז"ל שהפרשה שנאמרה בישעיה וגר זאב עם כבש וגו' הכל הוא דרך משל והביא ראייה לדבר זה בהלכות מלכים תדע לך שמוכרח אתה לומר כן שאם לא תאמר אלא שיהיה כפשטה אם כן תקשה לך למ"ד אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא מצי מכחיש דהאי פרשה לא איירי במשיח דהא בהדיא קאמר קרא ויצא חוטר מגזע ישי וכו' ואפילו שאומר שכל שאר הנבואות לעוה"ב זו ודאי אינו יכול להכחיש שיהיה במשיח ואם מפרש כפשטה איך קאמר אין בין העוה"ז אלא שעבוד מלכיות בלבד הא איכא כל הני האמורות שם בפרשה אלא ודאי שהיה משל ושמואל דריש לענין שעבוד מלכיות כמו שפירשה רבינו ז"ל שר"ל זאב אלו עכו"ם וכבש הוא ישראל וכו'. ולהכי קאמר אין בין העוה"ז וכו' וא"כ כיון שמוכרח אתה לומר לדעת שמואל דאין פרשה זו כפשטה גם למ"ד כל הנביאים לא נתנבאו וכו' אין פרשה זו כפשטה דע"כ לא פליגי אלא שיחודשו דברים שהוא כמנהג העולם אבל הפך מנהג העולם לא וזו היתה כוונתו ג"כ בפ"ט אלא ששם בהלכות מלכים ביאר יותר, **זה נ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל שלא הביא דברי שמואל אלא כדמות ראייה אבל לא דס"ל כוותיה.** אבל מ"מ קשה לזה סוגיא דפ' חלק דפריך על הא דאור הלבנה כאור החמה וגו' ולשמואל דאמר וכו' משמע דלר' חייא בר אבא ניחא ואי כדברי רבינו אפילו לדברי ר' חייא בר אבא נמי קשה דלא ישתנה דבר מטבעו ולהיות אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים אין לך שינוי טבע גדול מזה. ובספר כסף משנה בסוף הלכות מלכים כתב הרב"י לתרץ השגת הראב"ד ז"ל על ההיא דבן כוזיבא הרגוהו וכו' דרבינו אזיל לטעמיה דפסק כשמואל דאמר אין בין העוה"ז וכו' גם זה קשה למה שכתבתי דפסק כר' חייא בר אבא דאין מקום לתירוץ ההשגה ההיא וצ"ע:**

7. שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תתלב

שאלת ממני על שני מאמרים לרז"ל אם הם חלוקים או מוסכמים א"ר יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך. א"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד. תשובה דברים רבים נאמרו במאמר ר' אבהו אבל אודיעך מה שהסכימה דעתי עליו ליישב שני המאמרים דאיירי בסתם בעלי תשובה שהיו רשעים ושבו בתשובה שלימה ועליהם נתנבאו כל הנביאים אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה וגו' ואין חילוק בזה בין יחיד לצבור. אבל ר' אבהו איירי בצדיקים גמורים אשר לבם נכון עם א-ל כי ישרים היו בתחלתם ושגו בא' מכל המצות או שנזדמנה להם עבירה וגבר עליהם היצר ומיד שבו בתשובה שלימה ושבו לצדקתם וליושרם ונכפלה צדקתם ועבודתם בעבור אשר טעמו טעם החטא ועזבו אותו ואלה מעלתם גדולה ומחיצתם למעלה ממחיצת הצדיקים גמורים לפי שקנו שתי המדות הצדקות והתשובה והגיעו עד מקום התשובה העליונה ותרומתו איירי במי ששב מאהבה אבל השב מיראה אין תשובתו שלימה נמצאו שני המאמרים כוללים בין יחיד בין צבור ותלמודא לא ניחא ליה לפרושי הכי במלתיה דר' יוחנן דלא מסתבר לומר דכל הנביאים לא נתנבאו אלא לאותם אשר היו רשעים ושבו אלא בכל בעלי תשובה איירי ר' יוחנן ומש"ה אמר ופליגא דר' אבהו אבל ר' אבהו אמר לך אנא לא פליגנא עליה דר' יוחנן.

• עו"ע מרגליות הים אות יד

8. מרגליות הים

כה. ואפי' אמר כל התורה כולה מה!... הנה ק"ו הרי אדם יכול ללמוד מעצמו ושמה יש עליו פירכא ולמה זה יחשב בווה דבר ה' כשאינו מודה בק"ו זה, וגם בגז"ש הרי מצינו דילפו גז"ש לקיים תלמודם והיה כאן דלא ס"ל הגז"ש ולא גמר אותה, אמנם בדק"ס אות ח' מביא שבכתבי יד ובדפוסים עתיקים לאתי מלת "זה", ובכן הכוונה כי שאינו מודה באחת המדות שהתורה נדרשת בה...

9. מהרש"א על סנהדרין דף צ"א

הלומד ואינו חוזר כו'. כי הלומד תורה ואינו חוזר עליה תחלת פעולתו הוא ללא יועיל לו ולאין תכלית וכן הוא פעולת הזורע ואינו קוצר תחלת פעולתו שלמד לריק הוא ושומר כל הלומד תורה ומשכחה כו' עד"ז שהרי תחלת פעולתו כלא היה מעולם הוא כיון ששכחה כן היא האשה שיוולדת וקוברת תחלת פעולתו של וולד כלא היה מעולם וע"פ מ"ש שהמת משתכח מן הלב:

10. מרגליות הים

כה. רי"א כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת. לא אמרו במי ששוכח ממשנתו דהרי שכחה אונס אלא משכחה שלא החשיבה לחזור ולשנן אותה...

11. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צ"ב

זמר בכל יום זמר בכל יום. נ"ל בס"ד אם תעסוק בתורה בשמחה כאדם השמח בזמרו, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים קי"ט נ"ד] זמירות היו לי תקינך, תזכה לעשות זמר בכל יום, כלומר תזמר עריצים ותכרית החוחים והקוצים הסובבים השושנה העליונה. ואמר בכל יום כי כל יום הוא פרצוף בפני עצמו, אי נמי זמר בכל יום ר"ל תלמוד מזמורי תהלים בכל יום, ובוה תזמר עריצים בכל יום:

12. מהרש"א על סנהדרין דף צ"ב

ושומר זמר בכל יום כו'. לפירש"י לא יתכן שפיר מאי דקאמר עלה מאי קרא שנאמר נפש עמל וגו' ויש לפרש דה"ק אם אתה מזמר בכל יום בלמוד תורה גם התורה מזמר לך בכל יום שמגלין לו רזי תורה ועלה שפיר קאמר מאי קרא כו' הוא עמל במקום כו'....

13. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צ"ב

שם ואינו יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה. נ"ל בס"ד כי דורשי רשומות אמרו, לעמל יולד ראשי תבות לעמ"ל הוא ל'למוד על מ'נת ל'למד, ויש דורשים לעמל ר"ת ל'למוד על מ'נת ל'עשות, ופליגי בזה, דמר סבר תלמוד גדול ממעשה, לכן דורשים על מנת ללמד, ומר סבר מעשה גדול, לכן דורשים על מנת לעשות, ומכל מקום מדבריהם אם מלמד תורה לתלמידים ובאה לידו מעשה מצוה, מר סבירא ליה תדחה המצוה את הלימוד ויעזוב התלמידים ויעשה המצוה, ומר סבירא ליה לא תדחה המצוה את הלימוד, ולזה אמר אם לעמל פה שהוא הלימוד בפה דרשינן על מנת ללמד, או לעמל מלאכה הוא מלאכה של עשיית המצות דרשינן על מנת לעשות, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא דהיינו הלימוד של התורה לאחרים שהוא בפה, ולפי זה דרשינן לעמל ראשי תבות ל'למוד על מ'נת ל'למד ועדיין אינו יודע אם לעמל תורה או לעמל שיחה, פירוש הכתוב אומר פיהו ולימוד התורה הוא בפה, וגם שיחה זו תפלה היא בפה, ודרשינן נמי לעמל ראשי תבות ל'למוד על מ'נת ל'שיח ר"ל להתפלל, והיינו ענין המחלוקת שיש בין דעות אשכנזים פרושים לאשכנזים חסידים בזמן הגאון רבינו אליהו מוילנא ז"ל והרב החסיד רבי ישראל בעל שם טוב ז"ל, דלפי דעת אשכנזים החסידים הוא צריך שיתפללו כל התפלה מן פרשת העקדה עד עלינו לשבח בכונה גדולה שלא יוציא מפיהם תיבה אחת בלי כונה, ואע"פ שעל ידי כך צריכין להאריך ביותר ויעבור רוב שעות היום בשלש תפלות, ולא ישאר זמן לעסק התורה כי אם דבר מועט לית לן בה, כי העיקר הוא שיחת התפלה, ודעת הפרושים להתפלל בדרך ממוצע כדי שלא יאריכו זמן הרבה בתפלה, וישאר להם זמן מרובה בשביל עסק התורה, ומסיק כדעת הפרושים, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, הוי אומר לעמל תורה נברא:

14. מרגליות הים

יא. מ"ט דלא איבעי להו לרחקה. יע"ן בדק"ס אות ר' שמלים הללו אינם באה"ת ובילקוט כת"י, ועי בב"ש שכ' דמן הדין רחקה משום שנולדה במזמורת כמ"ש בב"ר פ' וישלח, ויתכן דמ"ש דנפק מנה עמלק זהו הטעם שלא קבלוה כי האבות הקדושים הריחו ביראת ה' והרגישו העמלקיות שבה בכה ולכן רחקה דמבואר במכילתא בשלח פס' כי יד על כס י-ה שנשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא לקבל גר מעמלק.

• עו"ע ביעב"ץ

15. מהרש"א על סנהדרין דף צ"ב

כאלו עשאו לד"ת כו'. ע"פ מ"ש הרבה למדתי מרבתי ויותר מחבירי ויותר מתלמידי שע"י משא ומתן בלימוד עם בן חברו נתחדשו לו דברי' והרי הם כאילו עשאו וחדשם בעולם וז"ש ושמרתם את דברי הברית שיהיה שמור בפיה ד"ת לכן חברך וע"י כך ועשיתם אותם. ושומר כאלו עשה לעצמו כו'. הוא מוסיף בזה שאף הוא עצמו אפשר בתחלת למודו עם בן חבירו לא היה נקרא אדם ובלמודו עמו תוסיף לו החכמה עד אשר נפשו נעשית נפש אדם ודו"ק:

16. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף צ"ב

שם כאלו עשאו לדברי תורה, נ"ל בס"ד הכונה דאמרו רז"ל כל הלומד תורה ואינו רוצה ללמדה לסוף תשתכח ממנו, נמצא שמירת דברי תורה בלבו של אדם הוא ע"י שילמדם לאחרים, ולזה אמר ושמרתם אותם בדרך שמירתם שהוא ע"י שילמדה לאחרים, ובזה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם לדברי תורה עצמן:

17. ספר פרי צדיק פרשת תבא - אות יא

וזה הענין במלחמת סיסרא בעבור שהיה כלול בו בגלות עוד נשמת ר' עקיבא שהיה שורש תורה שבעל פה וזה היה ענין המלחמה עמו ולכן כתיב מן השמים נלחמו הכוכבים וגו'. וזה שדרשו בגמרא (ברכות הנ"ל) כי כל בשמים ובארץ זה מלחמת סיסרא ששם היה המלחמה להוציא ממנו הניצוצות קדושים נשמת ר' עקיבא בן יוסף שהיה שורש תורה שבעל פה ובן למדת יוסף הצדיק שנקרא כל צדיק יסוד עולם. וזה הוציאו ממנו על ידי יעל אשת חבר הקיני שהיו גם כן משורש תורה שבעל פה כנ"ל. רק סיסרא היה הקליפה הסובב הקדושה. וזה שאמרו (יבמות ק"ג ע"ב) מה רעה איכא דקא שדי בה זוהמא ועל ידי זה הוציאה ממנו הקדושה שהיה נמצא בו שהוא נשמת ר' עקיבא שהיה מדת צדיק יסוד עולם שהוא כי כל ותיכף נאבד סיסרא. וענין הפטורה זו לפרשה זו דאיתא בלק"ת מהאר"י הקדוש ז"ל דקללות שבמשנה תורה הם לתקן פגם הברית ונחמה זו ששית שהוא כנגד מדת צדיק יסוד עולם. ופתח קומי אורי כי בא אורך ואמר בפסיקתא באורך נראה אור זה אורו של משיח וכו' ובגמרא (סנהדרין צ"ט.). אימתי אתי משיח אמר לו לכי חפו להו חשוכא להני אינשי אמר לו מילט קא לייטת לי אמר לו קרא כתיב כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. והוא כשיוציאו כל הניצוצות קדושים של התורה שבעל פה שנמצא בתוך האומות בזה יוציאו מהם כל החיים ואז עליך יזרח ה', היינו אורו של משיח וכבודו עליך יראה ...